

Zvuk (akustika)

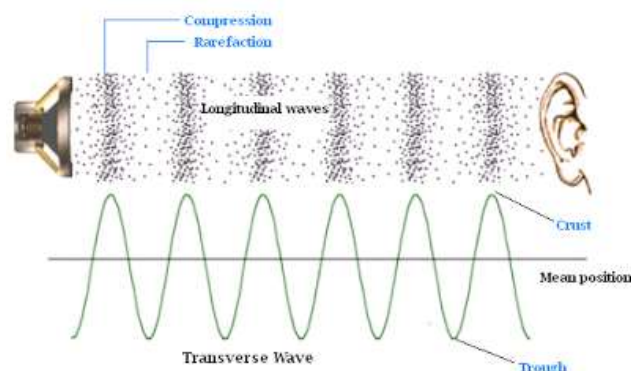
Dělení:

- Infrazvuk (<16Hz)
- Slyšitelný zvuk (16-20 000Hz)
- Ultrazvuk

Proces přenosu zvuku:

1. Zdroj zvuku
2. Prostředí šíření zvuku
3. Přijímač zvuku (např. ucho)¹

Zvuk=periodické změny tlaku (postupné podélné vlnění²)

Zdroje zvuku

Chvění pružných těles- např.:

- Ladička- chvění kovové vidlice
- Reproduktor- chvění pružné membrány

Periodické zvuky- nemusí být však harmonické:

- Hudební zvuky (harmonické jsou pouze jednoduché tóny)
- Samohlásky³

Hluk/šum- neperiodické a nahodilé zvuky (např. praskání, bušení, skřípání, šum listů)

Šíření zvuku

Z podstaty existuje pouze v látkovém prostředí (např. vzduch, voda, kov)

V méně pružných prostředích (např. polystyren) se šíří špatně (je tlumen)

Rychlost zvuku

$$v = 343 \text{ m/s (} v \text{ suchém vzduchu při } 20^\circ\text{C)}$$

- Závisí na:
  - Složením vzduchu
  - Nečistotami
  - Vlhkostí
  - Teplotou (tj. průměrnou rychlostí částic vzduchu)- nejvíce:

$$v = 331,82 + 0,61 \cdot T \text{ (}^\circ\text{C)}$$

¹ Program Soundcard Scope: https://www.zeitnitz.eu/Scope_en

² V pevných látkách může vzniknout příčné vlnění

³ Souhlásky mají neperiodický průběh

- Nezávisí na:
  - Tlaku
  - Frekvenci zvuku

Ve vodě se zvuk šíří rychleji ($\approx 1500\text{m/s}$) a ještě rychleji například v oceli ($\approx 5000\text{m/s}$)

Metody měření:

- První metody založeny na faktu, že rychlost světla je oproti rychlosti zvuku v podstatě nekonečná
- Dnes například rezonance sloupce daného materiálu pomocí zvuku známé frekvence $\rightarrow$ změření vlnové délky ($v = \lambda \cdot f$)

Odraz

Ozvěna- důsledek odrazu vln a rychlosti zvuku

Ucho je schopno rozlišit dva zvuky, pokud jsou 0,1s od sebe $\rightarrow$ za 0,1s zvuk urazí 34m a překážka tedy musí být pro ozvěnu alespoň 17m vzdálená

Princip sonaru- měření doby ozvěny

Dozvuk- pokud je překážka vzdálená méně než 17m zvuky neodlišíme, ale protahují se

Vlastnosti zvuku

- Výška- určena frekvencí
- Relativní výška- frekvence vzhledem k tónu a^1 (440Hz)- důležitější pro subjektivní hodnocení zvuku (zvl. v hudbě)
- Složené tóny- superpozice více kmitání- uchem vnímán jako jeden tón (na rozdíl od akordů)
  - Základní tón- tón s nejnižší frekvencí- určuje amplitudu
  - Vyšší harmonické tóny- barva tónu (umožňují odlišit stejný tón na různých nástrojích)

Hlasitost

Hlasitost je míra periodické změny tlaku vzduchu

- Subjektivní- závisí na citlivosti ucha i na frekvenci zvuku (ucho je různě citlivé na různé frekvence)
- Objektivní- kvantifikuje výkon zvuku- energii přenášenou zvukovou vlnou za čas

Akustický výkon (P):

$$P = \frac{\Delta E}{\Delta t}$$

Intenzita zvuku (I)- výkon na plochu umístěnou kolmo ke směru vlny (A)- jednotka [W/m^2]:

$$I = \frac{P}{A}$$

K vyloučení rozdílné citlivosti na frekvence se používá referenční kmitočet:

- **1kHz** (nejvyšší citlivost)- pro technické účely
- 440Hz (tón a¹)- v hudbě

Rozsah výkonu je obrovský → logaritmická jednotka Bel [B]:

- Práh slyšení (10⁻¹²W)=0B
- Práh bolesti (1W)=12B

Decibel (B·10⁻¹)- v praxi více využíván

Hladina (level) akustického výkonu (L_w)- poměr akustického výkonu zvuku a výkonu prahu slyšení → 0B je poté práh slyšení a logaritmus je dobrou aproximací vnímání hlasitosti uchem:

$$L_w[dB] = 10 \cdot \log \frac{P}{P_0}$$

- 2x akustický výkon = zesílení o 3dB
- 10x akustický výkon = zesílení o 10dB

Zákon převrácených čtverců- platí mj. pro zvuk- akustický výkon se snižuje s druhou mocninou vzdálenosti ← díky šíření v prostoru

$$P_f = \frac{P_i}{d^2}$$

- 2x vzdálenost = 1/4 akustického výkonu = zeslabení o 6dB
- 10x vzdálenost = 1/100 akustického výkonu = zeslabení o 20dB

Zvuky nad 120dB mohou poškodit ucho, nad 150dB dochází k prasknutí ušního bubínku, nad 180dB dochází k poškození plic a k vzduchovým emboliím v orgánech

Decibels	Example
0	Silence
10	Breathing, ticking watch
20	Rustling leaves, mosquitos
30	Whispering
40	Light rain, computer hum
50	Quiet office, refrigerator
60	Normal conversation, air conditioner
70	Shower, toilet flush, dishwasher
80	City traffic, vacuum cleaner
90	Music in headphones, lawn mower
100	Motorcycle, hand drill
110	Rock concert, chain saw
120	Thunderclap
130	Maximum stadium crowd noise
140	Aeroplane taking off
150	Fighter jet take off
160	Shot gun
170	Fireworks
180	Rocket launch

Ultrazvuk

Nad 20kHz → neslyšitelný pro člověka, avšak vnímají jej někteří jiní živočichové (např. delfíni, netopýři)

Vznik- pro vysokou frekvenci se používá piezoelektrického jevu u keramických materiálů → kmitání

Vyšší frekvence → méně ovlivněn ohybem a méně pohlcován

Využití:

- Sonograf- nahrazuje rentgen- sonda je vysílačem i přijímačem (řádově MHz o malé intenzitě)- přijímač zpracovává vlnění odražené od vnitřních tkání
- Sonar- měření vzdálenosti pomocí délky ozvěny (echo)- např. parkovací senzory, čidlo pohybu, stav nádrží, počítání výrobků...
- Defektoskopie- detekce vad na základě odrazu v dutinách výrobku

- Homogenizace- výroba suspenzí a emulzí- rozptýlení částic v kapalině díky vibracím vysoké frekvence
- Zbavování kapalin/tavenin rozptýlených plynů
- Echolokace

Infrazvuk

Pod 16Hz → vnímán některými mořskými organismy (např. ryby, medúzy- upozornění na vlnobití)

Člověk jej neslyší ← na těchto frekvencích je nejvíce šumu + nevnímáme šum způsobený vlastním krevním oběhem

Při vysokých intenzitách je nebezpečná mj. frekvence 7-8Hz, jelikož se podobá frekvenci některých orgánů (vliv na srdce a nervovou soustavu- zvl. mozkové alfa vlny)